

پیش‌خواران

به بهانه باز نشر خاطرات همسر شهید سیدمجتبی نواب صفوی

صحابه صبح

■ **محمدرضا کاتبی**

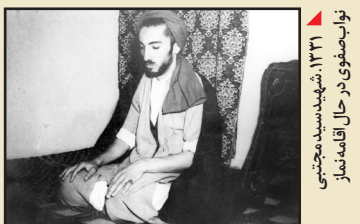

بی تردید گفته‌های همسران شخصیت‌های دینی و سیاسی، نقشی مهم در شناخت زوایای وجودی ایشان دارد. هم از این روی بازار خاطره‌گویی این قشر گرمی خاصی یافته و به یکی از منابع مورد رجوع محققان تبدیل شده است. شهید سید مجتبی نواب صفوی رهبر فدائیان اسلام در زمره یکی از تاثیر گذار ترین شخصیت‌های دینی و سیاسی پس از شهریور ۱۳۲۰ به شمار می‌رود. به همین دلیل نشر خاطرات همسر وی در شناخت سیره او اهمیتی در خور می‌یابد. مرکز اسناد انقلاب اسلامی ناشر این خاطرات در باب مکاتبت موضوع در فرآیند تاریخ نگاری معاصر

در دیپاجه این اثر آورده است:

«میان سازمان فدائیان اسلام و رهبر آن، شهید نواب صفوی پیوستگی جدایی‌ناپذیری وجود داشته است، به‌گونه‌ای که جدا کردن این دو از یکدیگر خالی از اشکال نیست. هدف اصلی شهید نواب از تشکیل این جمعیت در سال ۱۳۲۴ مبارزه با اشکال مختلف بی‌دینی بود. این سازمان اولین گروه سیاسی ایران در قرن بیستم بود که به‌طور منسجم مبارزه با استعمار و بی‌دینی را هدف خود قرار داده بود و برای رسیدن به آن شدیداً تلاش می‌کرد. نخستین کسی که اماج حملات فدائیان اسلام قرار گرفت، نویسنده ضد شیعه، احمد کسروی بود که در سال ۱۳۲۵ مقابل کاخ دادگستری به دست فدائیان اسلام کشته شد.

فدائیان اسلام از زمان پیدایش تا زمانی که با اعدام رهبر این جمعیت در سال ۱۳۳۴ از هم فرو پاشید، با اقداماتی چون اجتماع و تظاهرات روز جمعه ۳۱ خرداد ۱۳۲۷ در مسجد سلطانی به پشتیبانی مردم فلسطین و تشکیل دفاتری برای ثبت‌نامه و اعزام نیرو به فلسطین اشغالی، ترور عبدالحمین هژیر وزیر دربار وقت در ۱۳ آبان ۱۳۲۸، مخالفت با آوردن جسد

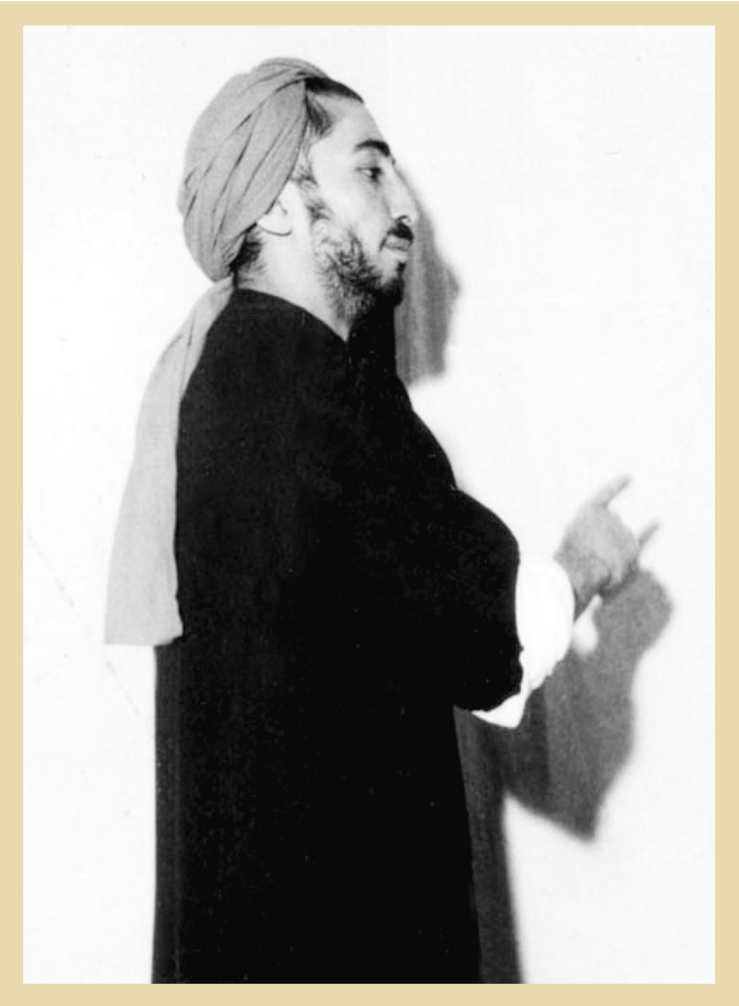
نواب‌صفوی در حال قلم‌زنی

رضاشاه به‌طور تقریبی، ترور زرم‌آر در ۱۶ اسفند ۱۳۲۹، حصدن در زندان قصر در ۲۱ دی ۱۳۳۰، ترور سید حسین فاطمی، معوان نخست‌وزیر و مخالف با پیمان نظامی سنتو و ترور نافرجام حسین علاء موجودیت خود را اعلام کردند و بر جریانات سیاسی تأثیر گذاشتند. دستگاه امنیتی رژیم پهلوی دوم توانست با اعدام رهبران فدائیان اسلام در سال ۱۳۳۴ این گروه را متلاشی کند،اما حرکت آنان الهام‌بخش و هموارکننده راه جنبش‌ها و حرکت‌های اسلامی معاصر شد. آنان گوی مبارزه جریکی را برای اخلاف خود به ارمان گذاشتند و پش‌رهایی اکاشتند که در سال ۱۳۵۷ در ایران به ثمر نشست.

با توجه به اهمیت حرکت فوق ضروری است خاطرات افرادی را که با شهید نواب صفوی ارتباط داشته‌اند، جمع‌آوری و تدوین کرد و در اختیار علاقه‌مندان تاریخ معاصر قرار داد.راوی این خاطرات خانم نیرالسادات نواب احتشام رضوی، همسر شهید نواب صفوی است که در اوج فعالیت‌های سیاسی وی در کنارش بود و در این زمینه خاطرات ارزشمندی را نقل کرده است. شرح مبارزات و حتی روابط خانوادگی و شخصی نواب با احساسی زلانه و به‌گونه‌ای بسیار والا در این نوشته آمده است. پیش از این مرکز اسناد انقلاب اسلامی خاطرات محمد مهدی عبدخدایی از یاران نواب صفوی را منتشر ساخته بود.این دو خاطره در مجموع گزارش منسجم و دقیقی از روابط درونی و بیرونی این شهید می‌دهند و در واقع می‌توان این دو اثر را مکمل یکدیگر دانست.

در این خاطرات راوی ابتدا به محل تولد و پیشینه خانوادگی، دوران کودکی و مسائل و مشکلات آن دوران پرداخته است، سپس به قضیه قیام گوهرشاد مشهد اشاره می‌کند که منجر به تبعید پدر ایشان می‌شود. وی چگونگی ملاقات نواب احتشام رضوی و نواب صفوی را در کاخ گلستان باز گو کرد و چگونگی آشنایی خود و نواب صفوی و سپس قضیه ازدواج با نواب را تشریح می‌کند. سپس به حوادث و رخدادهایی که در دوران هشت ساله زندگی اش بنا نواب صفوی روی داده است، نظیر زندگی مخفی خود و نواب، ترور هژیر، قتل زرم‌آر، مسافرت‌های نواب، زندانی شدن نواب، تحصن فدائیان اسلام در زندان قصر، مسئله نواب به مؤتمر اسلامی و دعوت اخوان المسلمین از ایشان، قضیه کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، پیمان سنتو، ترور حسین علاء و سرانجام شهادت نواب صفوی و یارانش اشاره می‌کند.»

دانشگاه آزاد اسلامی، تهران

۱۳۳۱، شهید سید مجتبی نواب صفوی در رهبر فدائیان اسلام

خوانشی از حیات سیاسی و فکری جمعیت فدائیان اسلام

اسلام باید حکومت کند

دانشگاه آزاد اسلامی، تهران

دروس حوزوی در نجف بود. حوزه علمیه نجف در غیاب رونق سیاسی در ایران با حضور علمای برجسته که تجربه مبارزه سیاسی ـ نظامی علیه استعمار انگلیس در عراق را داشتند، پویایی خاصی داشت و علمای نجف اغلب به مسائل سیاسی شیعه حساسیت خاصی نشان می‌دادند. تحت تأثیر این جو پر حرارت بود که نواب هم به تدریج گام در مسیر پر تحرک و فعالیت گذاشت. در واقع نواب به دنبال طرح تحریفات دینی و تبلیغ سلوک ضد شیعی از سوی احمد کسروی مبارزه‌اش را شروع کرد. وی در سال ۱۳۲۴ با حمایت علمای شیعه عراق به ایران آمد و شخصاً علیه کسروی وارد مبارزه شد و او را توسط یکی از مریدانش به نام سید حسین امامی به قتل رساند. قتل کسروی که به استقبال گسترده علما از روش نواب انجامید، در عمل باعث از هر گونه دخالت حکومت برای محاکمه نواب و امامی شد و در این زمان بود که نواب با ملاحظه حمایت علما و یاقتم مریدانی نسبتاً زیاد بست به تأسیس «جمعیت فدائیان اسلام» زد.

ایدئولوژی فدائیان اسلام نوعی ایدئولوژی رادیکالی بود که در اثر اقدامات ضد دینی پهلوی و روشنفکران ضد مذهبی حامی او شکل گرفت. از سوی دیگر نواب علما و مبارزانی جمعیت را در شخصیت آیت‌الله کاشانی هم که پرچمدار مبارزات ضد استعماری در عراق بود، می‌دید. ورود نظر‌های آیت‌الله کاشانی به حوزه فکر و بحث فدائیان اسلام و تأثیر آن بر جهت‌گیری‌های نواب ایدئولوژی جمعیت را مبارزه‌پایانه تر ساخت.

برخی علما و مراجع آن زمان همچون آیت‌الله صدر و برخی دیگر حمایت خود را از اقدامات فدائیان اسلام دریغ نمی‌کردند. از این‌رو همان‌طور که حمید عنایت می‌گوید فدائیان اسلام بیشتر یک جنبش مبارزه‌جو بود که به اقدامات عملی روی می‌آورد تا حرکتهای فکری؛ در این مورد شاید بتوان گفت سنت فکری دینی نزد علمای شیعه ریشه‌دار بود و آنها تجربیات ملموس‌تری در مبارزه با استعمار خارجی و استبداد داخلی داشتند.

■ **در سودای آرزوهای بزرگ اسلامی**

بعد از ترور کسروی بازار سیاست در ایران که بر اثر خروج رضاشاه از کشور رونق گرفته بود، فدائیان اسلام را ترغیب کرد تا فعالیت خود را هر چه بیشتر گسترش دهند. حمید عنایت پژوهشگر معاصر، اولین فعالیت گسترده‌شان را «سیچ حمایت مردم ایران به نفع فلسطین در زمان جنگ اعراب اسرائیل» می‌داند. این

تاریخچه

کفت و گو ۸۸۴۹۴۳۷

در آن موقع در محافل سیاسی تحلیل بر این بود که برداشتن هژیر می‌تواند نتایج مطلوبی داشته باشد که عبارت‌تند از: بازگشت آیت‌الله کاشانی از تبعید در لبنان که متهم به دست داشتن در ترور شاه در سال قبل بود. تجدید انتخابات تهران و راه یافتن نمایندگان مردم به مجلس و در نهایت تقویت جایگاه جمعیت در عرصه سیاسی کشور که می‌توانست به روند مبارزات سیاسی جهش خاصی بدهد.

بعد از این اقدام قاطع، تقریباً همان‌طور که پیش‌بینی می‌شد نتایجی مهم به وقوع پیوست: آیت‌الله کاشانی در میان استقبال گسترده مردم به کشور بازگشت، انتخابات تهران تجدید شد و هشت نماینده جبهه ملی به علاوه آیت‌الله کاشانی به مجلس راه یافتند و در نهایت نیروهای اپوزیسیون تقویت شدند.

■ **برداشتن مانعی چون رزم آرا در مسیر ملی شدن نفت**

سال ۱۳۲۹ سنال سرنوشت‌سازی در مبارزات سیاسی کشور بود. این سال چه از بعد بین‌المللی که طی آن جنگ سرد با بحران کره و درگیری‌های منطقه‌ای دیگر، رویارویی شرق و غرب را وارد مرحله خاصی کرد و چه از بعد داخلی که روند مبارزات نیروهای مختلف رژیم‌اج واج یافت. حائز اهمیت است. در مبارزات سیاسی کشور علاوه بر استبداد داخلی مسئله «لابحه‌الحاقی» دولت در مورد شرکت نفت ایران و انگلیس دامنه مبارزات را تشدید کرد و آرایش خاصی به نیروهای سیاسی داد. توازن سیاسی تقریباً به نفع نیروهای مردمی بود و همین امر دستگاه سیاسی حکومت و سیاستمداران انگلستان را که در پشت صحنه حوادث کشور نفوذ و حضور قوی و گسترده‌ای داشتند به خود آورد که بساری در دست گرفتن ابتکار عمل سنجیده‌تر رفتار کنند. از این‌رو دربار به این نتیجه رسید بسا آوردن یک مهره قدرتمند همچون رزم‌آرا قادر است اوضاع را کنترل کند. اگر کسی این مهره قدرتمند برای دربار نگران‌کننده هم بود، ولی چاره‌ای نبود و در واقع این امر یک حرکت اجباری بود. همان‌طور که دربار تصور می‌کرد، رزم‌آرا علاقه فراوانی به قدرت داشت و این فرصت را مغتنم شمرد و با نیروهای سیاسی وارد مذاکره شد تا شاید در موقعیت مناسبی قدرت را به دست بگیرد. در این جهت وی علاوه بر مذاکره با جبهه ملی و شخص دکتر مصدق گفته شد دیداری هم با نواب صفوی داشت و تلاش کرد با تطمیع وی، مسئله مخالفت فدائیان اسلام را از پیش‌رو بردارد. رزم‌آرا در آن نشست سفارت کشور تازه تأسیس ایران در پاکستان را به پیشنهاد کرد که در مقابل فدائیان اسلام دست از مبارزه علیه دولت او بردارد که نواب نپذیرفت. در دی ماه سال ۱۳۲۹ چالش قدرت بین رزم‌آرا و نیروهای حکومت وارد مرحله جدی‌تری شد. اصل تصلیف قرارداد الحاقی در مجلس با بنسنت مواجه دولت مجبور شد پیش از آنکه از سوی مجلس رد شود، آن را پس بگیرد. در واقع رزم‌آرا مصدق بر آمد تا قرارداد را در باره رویش خودش که همان خالی کردن عرصه از رقیبسا بود تصویب کند، امسا در این میان یک اشتباه تاریخی رزم‌آرا در سرایشی سقوط قرار داد. وی در یک جلسه خصوصی در حضور فرانسویون اکثریت به تحقیر ملت و تشریح ناتوانی طیفی بسیار وسیع از طبقات پایین و مذهبی جامعه یافت که بعدا قدرت آن در انقلاب اسلامی گسترش بود. از آنجا دیگر مبارزه مسلحانه فدائیان اسلام نیز متمرکز از دیگر جنبش‌ها بود. اگر چه گروه‌هایی همچون گروه «صدیق عمواوغلی» توانستند افراد برجسته‌ای چون امین‌السلطان را به قتل برسانند، اما مبارزات آنها به جای نرسید. به عبارت دیگر به لحاظ عدم تداوم این‌گونه اقدامات ـ ترورهای سیاسی ـ و هم به لحاظ نقطه عطف نبودن آنها نمی‌توان آنها را همپای فدائیان اسلام تلقی کرد. فدائیان اسلام با این دیگر کسروی مانع از گسترش یک هژیر به برگزاری انتخاباتی آزاد کمک کردند که سرانجام به بستر مناسبی برای موفقیت نهضت ملی شدن صنعت نفت تبدیل شد و با قتل رزم‌آرا نهضت را به نتیجه رساندند. در واقع کار آنها علاوه بر حذف این‌گونه نهادهای استبدادی برخی موفقیت‌های وسیع مردمی در آینده در باب حکومت اسلامی

مبارزه فدائیان اسلام چه از حیث شیوه مبارزه و چه از حیث ایدئولوژی مبارزاتی در ایران می‌ماند. او به الگویی برای مبارزه طرفداران حکومت اسلامی در آینده تبدیل شد. البته قبل از آن نیز گروه‌های سیاسی زیادی با انگیزه‌های ملی و گاه اسلامی به میدان مبارزه با استبداد و استعمار آمده بودند، اما سمت‌گیری اهداف آنها به گونه‌ای بود که چندان رنگ و قامت اسلامی بسا ملی داشتند و از این‌رو چه به علت این مسئله و چه به علت نداشتن رهبری شاخص و قوی هیچ‌وقت به یک جنبش فراگیر تبدیل نشدند. هر چند برخی از آنها خاستگاه مردمی و منشأ اجتماعی هم داشتند، ولی نماینده اقلیت بسیار کوچکی بودند و به همین خاطر آنچنان که بایسد موفقیتی حاصل نکردند و جنبش‌هایی ناکام و عقیم تبدیل شدند. جنبش فدائیان اسلام بیش از هر گروه اسلامی دیگر به لحاظ منشأ اجتماعی اصالت داشت و نماینده طیفی بسیار وسیع از طبقات پایین و مذهبی جامعه بود. که بعدا قدرت آن در انقلاب اسلامی گسترش یافت. از آنجا دیگر مبارزه مسلحانه فدائیان اسلام نیز متمرکز از دیگر جنبش‌ها بود. اگر چه گروه‌هایی همچون گروه «صدیق عمواوغلی» توانستند افراد برجسته‌ای چون امین‌السلطان را به قتل برسانند، اما مبارزات آنها به جای نرسید. به عبارت دیگر به لحاظ عدم تداوم این‌گونه اقدامات ـ ترورهای سیاسی ـ و هم به لحاظ نقطه عطف نبودن آنها نمی‌توان آنها را همپای فدائیان اسلام تلقی کرد. فدائیان اسلام با این دیگر کسروی مانع از گسترش یک هژیر به برگزاری انتخاباتی آزاد کمک کردند که سرانجام به بستر مناسبی برای موفقیت نهضت ملی شدن صنعت نفت تبدیل شد و با قتل رزم‌آرا نهضت را به نتیجه رساندند. در واقع کار آنها علاوه بر حذف این‌گونه نهادهای استبدادی برخی موفقیت‌های وسیع مردمی در آینده در باب حکومت اسلامی

به قدرت رسید و یک دولت ملی بسر سر کار آمد. آیت‌الله طالقانی درباره این‌گونه اقدامات فدائیان اسلام چنین می‌گوید: «فدائیان اسلام جوانان پرشور و مؤمنی بودند آ که راه را بساز و موانع را بر طرف می‌کردند. مانع اول را برداشتند، انتخابات آزاد شروع شد، مانع بعدی را برداشتند و صنعت نفت در مجلس، ملی شد.»

■ **فدائیان اسلام در برابر عهدشکنی آقای نخست‌وزیر**

در دوره نخست‌وزیری دکتر مصدق اصرار فدائیان اسلام، به‌خصوص شخص نواب در ایجاد حکومت اسلامی و اجرای قوانین شریعت اسلامی به تقابل آنها با دولت و حتی آیت‌الله کاشانی انجامید و نهایت به بازداشت نواب منجر شد. این تقابل هنگامی که فدائیان اسلام تصور می‌کردند جبهه ملی برای براندازی جمعیت و عدم‌اجرای احکام اسلامی با دربار همدست شده است به اوج خود

۱۳۳۱، شهید سید مجتبی نواب صفوی واقعهای فدائیان اسلام در مسیر به شهید

ف

سال‌های ۱۳۲۸ تا کودتای ۲۸ مرداد سال ۱۳۳۲، **اوج مبارزات سیاسی فدائیان اسلام و شکوفایی نهضت ایشان بود. در مجلس شانزدهم که انتخابات تهران به تقلب کشیده شد، فدائیان اسلام وارد عمل شدند و با اعدام انقلابی عبدالحمین هژیر، وزیر دربار شاه و عامل تقلب در انتخابات مجلس شانزدهم عرصه سیاسی را متوجه خود کردند**

چهارشنبه ۲۷ شهریور ۱۳۹۸ | ۱۸ محرم ۱۴۴۱ |